

XARAKATLI O'YINLAR ORQALI TASHABBUSKORLIK MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH

Nargiza Mo'minova Sabitjanovna
MTTDMQTMOI dotsent

Yurtimizda jismoniy tarbiya, sport va xalq milliy o'yinlari ta'lim tizimidan asosiy ta'lim-tarbiya vositalari sifatida mustaxkam o'rin olmoqda. Bunda «Alpomish» va «Barchinoy» maxsus testlarini xayotda taqbiq qilinishi, yoshlarning turli sport musobaqalari, «Umid nixollari», «Universiada», xalq milliy o'yinlari festivallari xamda axolii istiqomat joylari mexnat jamoalarida spartakiadalar, birinchiliklarning muntazam tashkil qilinishi e'tiborga loyiqdir. Barcha xududlar va markaziy shaxarlarda yirik sport inshootlari qad ko'tarmoqda, ya'ni sport maktablari, litseylar, kasb-xunar kollejlari tashkil qilinmoqda.

Istiqlol yillarida xalqimizning qaddini ko'taradigan, uning sha'n-shavkatini ulug'laydigan, g'ururiga g'urur qo'shadigan va asriy orzulari ro'yobga chiqishiga zamin yaratadigan ko'pdan-ko'p ishlar amalga oshirilayotganiga xar birimiz guvoxmiz.

Sog'lom avlod, farzandlarimizni xar jixatdan Yetuk va barkamol insonlar qilibvoyaga Yetkazish, ularga kelajagimiz egalari deb qarash xalq kelajagiga bevosita daxldor masala sifatida istiqlol siyosatining uzviy qismiga aylangani xam moxiyat e'tibori bilan shu ezgu maqsadga xizmat qiladi.

Har qanday insonning eng mo'tabar orzusi, astoydil intilgan asosiy maqsadi sog'lom barkamol avlodni tarbiyalash, xar tomonlama komil insonni voyaga Yetkazishdan iborat.

Tashabbuskorlik – bunyodkor g'oyalarni amalga oshirish borasida, oilada, maxallada, jamoada, kishilar o'rtasida ijobiy ishlar, tadbirlar tashkilotchisi bo'lish va o'zi xam faol ishtirokchiga aylanish orqali amalga oshiriladi¹.

Jismoniy tarbiyaning maksad va vazifalari jamiyatning ehtiyojlari bilan belgilanadi. Bu ehtiyoj tarbiyaning umumiy maksadidan kelib chikadi, bu maksad uzida ma'naviy boylikni, axlokiy poklikni va jismoniy barkamollikni mujassamlashtirgan uyg'un rivojlangan shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy tarbiyasi vazifalarini hal etishda ularning yosh hususiyatlari hisobga olinadi. Jadal usish va rivojlanish maktabgacha yoshdagi bola organizmining uziga hos xususiyatidir. Lekin sistemalar va ular vazifalarining shakllanishi xali tugallanmagan buladi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bola juda nozik buladi. Shu munosabat bilan kuyidagi sog'lomlashtirish vazifalari birinchi uringa kuyiladi:

¹ Pedagogika fanidan izoxli lug'at. J.Xasanboyev va boshqalar. 491-bet.

hayotni muhofaza qilish, kasallikka qarshi kurash olib borish, organizmning tashki muhit ta'siriga qarshiligini oshirish;

organizmning barcha sistemalarini tug'ri va uz vaktida rivojlantirish, ularning funksional imkoniyatlarini kengaytirish tug'ri kaddi - komat va tovoni shakllantirish uyg'un jismoniy rivojlantirish.

Bolalar organizmining nomukammalligi, nozikligi bilan birga unga kudratli rivojlanishni ta'minlovchi xususiyatlar ham hosidir. Bu barcha tukimalarning juda egiluvchanligi, tezkorligi, moda almashinuvi jarayonlarining jaalligidir. Uning juda katta moslashish imkoniyatlari shuning natijasidir. Bola sharoitlarning uzgarishiga, jismoniy zurikishga kattalarga nisbatan ancha tezrok va yaxshirok moslashadi. U uziga tushunarli bilim va kunikmalarni uzlashtirishga idroki baland buladi, bu esa bir kancha ta'limiy vazifalarni hal etish imkonini beradi:

jismoniy mashklar bilan shug'ullanish va madaniy – gigiyenik kunikmalarni uzlashtirish bilan bog'lik dastlabki bilimlarni shakllantirish;

shaxsiy va ijtimoiy gigiyena kunikmalarini singdirish;

kelgusida sport bilan shug'ullanish uchu nasos bulib hizmat kiladigan hayotiy zarur xarakterlar malaka va kunikmalarini shakllantirish.

Jismoniy mashklar bolalarning tulakonli akliy, ahlokiy, estetik va mehnat tarbiyasiga yordam berib, ularning ma'naviy – irodaviy sifatlarini (jasurlik, halollik, kat'iyat va boshkalarni) rivojlantiradi.

Maktabgacha yoshdagi va kichik maktab yoshdagi bolalar bilan ish olib borishda bu koidalar kuyidagilarda uz ifodasini topadi. Shaxsni har tomonlama rivojlantirish koidasi harakat madaniyati asoslarini shakllantirishni va ayni vaktida akliy kobilyatlarni (topkirlik, kuzatuvchanlik, kizikish va boshkalar), ahlokiy fazilatlarini (intizomlilik, jamoatchilik, va boshkalar), estetik didni rivojlantirishni ta'minlaydi. U yoki bu alohida jismoniy mashk turlariga erta ixtisoslashuviga yul kuyib bulmaydi. U bola salomatligiga va uning uyg'un jismoniy rivojlanishiga zarar Yetkazishi, yangi kunikmalar, keyinchalik sport mahorati tarkib topishida, shakllanishida kiyinchilik tug'dirish mumkin.

Sog'lomlashtirish yunalishi koidasi materiallar va vositalar mazmunini, hajmini tanlashni kuzda tutadi, u salomatlikni mustahkamlashni, shifokor – pedagog nazoratini amalga oshirishni ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasasi kun tartibida xilma-xil o'yinlarga alohida o'rin beriladi. Vaqtdan to'laqonli foydalanish uchun tarbiyachi o'yinchoqlar va qo'llanmalarni oldindan tanlab qo'yishi, bolalarni bajarish ko'nikmalarini tarbiyalashi zarur.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ish olib borishda jismoniy mashqlar katta o'rin tutadi. 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan davrda bolalar tarbiyachi rahbarligida va mustaqil ravishda asosiy harakatlarni, sport mashqlarni egallagan, xilma-xil harakatli

o'yinlarni o'ynashni o'rgangan bo'lishlari kerak. Bu keng dastur ishning xilma-xil vositalari va shakllaridan foydalangandagina bajarilishi mumkin.

Bolalarning shu davrdagi jismoni va ruhiy rivojlanishi xususiyatlari munosabati bilan quyidagi o'ziga xos vazifalar o'rta qo'yiladi:

to'laqonli uyg'un jismoniy rivojlanishi yurak tomir va nafas olish tizimini mashq qildirish qaddi qomat va oyoqni shakllantirish;

organizimni chiniqtirish;

barcha asosiy harakatlarni, sport mashqlarini bajarish ko'nikmalarini tarbiyalash;

jismoniy qobiliyatlar, tashabbuskorlik sifatlarini rivojlantirish;

ozodalik, tartiblilik odatlarini tarbiyalash.

Tarbiyachi va ota-onalar uchun bolalarni jismoniy barkamol qilib tarbiyalash va rivojlantirishda nimalarga etibor qaratish kerak. Bu borada qanday mashg'ulotlar katta ahamiyat kasb etadi? Avvalo qaysi jismoniy sifatlar va ko'nikmalarni rivojlantirish zarur? Jadal rivojlanish yoshiga qadam qo'ygan bola uchun eng muhimi qaysinisi — o'z gavdasi, tanasini boshqarib borishmi yoki kuchli, chaqqon, chidamli bo'lishmi, bilimlarni o'zlashtirish, yangi axborot va ma'lumotlardan xabardor bo'lishmi yoki o'z fikrini izhor qilishni bilishmi?. Bu masalala ikkala yo'nalish ham juda katta ahamiyatga ega. Zero shu yo'nalishdagi biron-bir Yetishmovchilik kamchilik albatta tez orada bilinadi.

Bolalar tarbiyasi bilan band bo'lgan insonlar shuni anglamog'i zarurki, jismoniy va aqliy rivojlanish baqamti, yonma-yon boradi. Bu jarayonni olib borishni, ta'lim-tarbiyani, ayniqsa 3-6 yoshli bolalarda davom ettirish kerak, chunki ayni shu yoshlarda jismoniy salomatlik, qiziquvchanlik, o'rab olgan olamni o'rganish, iroda, qiyinchiliklarni Yengib o'tish ko'nikmalari yaratiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari jamoalarining umumiy yugurish, velosiped yo'lakchalari, basseyn, ommaviy chiqishlarini, maktab o'quvchilari va kattalar chiqishlaridan alohida, bolalar uchun qulay bo'lgan soat va kunlarda o'tkazish zarur. Maktabgacha ta'lim muassasalari jamoalari ko'rsatgan natijalar umumiy hisobga kiradi.

Ochiq havoda tashkil qilingan sport bayramlari bolalarni sog'lomlashtirish va chiniqtirish uchun juda katta foyda keltiradi. Bayram vaqtida bolalar kiyimini e'tiborga olib, yuqori harakatlanish faolligini ta'minlash zarur.

Sport bayramlarini xonada o'tkazish uchun haqiqiy qoidalarga rioya qilish, bolalarning ochiq havoda bo'lish vaqtini qisqarishiga yo'l qo'ymaslik lozim. Yaqinda joylashgan sport inshootlari - stadion, monej, sport zallari, basseyn va boshqalardan keng foydalanish tavsiya qilinadi.

Bayramlarni tashkil qilishga bo'lgan muhim talablardan biri ularni turli yil fasllarida o'tkazishdir. Shunga ko'ra ular turli xil tabiiy shart-sharoitlarda o'tkazilishi mumkin. Masalan, sport bayrami nafaqat maktabgacha ta'lim muassasalari hududida,

balki oromgoh, stadion, tabiiy shart-sharoitlarda - bog', hovuz, daryo yonida tashkil qilinishi mumkin. Bayramning o'tkazilish joyiga ko'p holda uning mavzusi, tuzilishi, tayyorlov ishlari va jihozlanishining o'ziga xosligi bog'likdir. Sport bayramlarini tashkil qilishga jamoat tashkilotlari, sport inshootlari xodimlari, homiylar jalb qilinadi. Bayram dasturini tuzishda, mavzusini aniqlashda, mazmuni va jihozlanishini tanlashda iqlim-geografik, iqtisodiy, ijtimoiy sharoitlar o'ziga xosligini, O'zbekiston Respublikasi, viloyat, tuman milliy an`analari xususiyatlarini hisobga olish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. V.G.Frolov. Sayrda jismoniy tarbiya mashg'ulotlar, o'yinlari va mashqlari. T., O'qituvchi 1990 i.
2. D.J.Sharipova, L.M.Semenova. Kichkintoylarni gigiyenik tarbiyalash. T. O'qituvchi 1997
3. Bolangiz maktabga tayyormi? –T.: Ma`rifat-Madadkor, 1999.
4. O.Xasanboyeva va boshqalar “Oilada barkamol avlod tarbiyasi” T: “Fan va texnologiya” nashriyoti. 2010 yil